

MATEJA BILAVČIĆ – ŠPELA ZUPANČIČ

NEKAJ NAREČNIH ZNAČILNOSTI V BESEDILIH IZBRANIH GOVOROV PRIMORSKE IN DOLENJSKE NAREČNE SKUPINE

COBISS: 1.08

V prispevku so z besedili o spomladanskih opravilih predstavljeni izbrani govori primorske (Sovodnje, kraško narečje; Lokev, notranjsko narečje) in dolenske narečne skupine (Borovnica in Ambrus – dolensko narečje; Globočdol in Šentrupert – vzhodnodolensko podnarečje). Sinhrono in primerjalno s knjižnimi so obravnavani v njih prisotni narečni soglasniški pojavi, oblikoslovne posebnosti ter zanimivejše besedje.

Ključne besede: slovenščina, narečna besedila, narečno glasoslovje, narečno oblikoslovje, primorska narečna skupina, dolenska narečna skupina

Some dialect characteristics in selected local Slovenian dialect texts of the Littoral and Lower Carniolan dialect groups

This article uses texts about spring chores to present selected local dialects of the Littoral dialect (Sovodnje, Karst dialect; Lokev, Inner Carniolan dialect) and the Lower Carniolan dialect group (Borovnica and Ambrus, Lower Carniolan dialect; Globočdol and Šentrupert, Eastern Lower Carniolan subdialect). Dialect consonant features, special morphological features, and interesting lexemes are examined synchronically and compared with standard Slovenian.

Keywords: Slovenian, dialects texts, dialect phonology, dialect morphology, Littoral dialect group, Lower Carniolan dialect group

0 UVOD

V študijskem letu 2014/15 smo študentje izbirnega predmeta Slovenska narečja¹ razlike med slovenskimi narečji in knjižnim jezikom opazovali tako, da smo izvedli analizo besedil z naslovom Pomladanska dela pri nas doma. Besedila² smo pridobili skupaj z zanesljivimi narečnimi govorniki v svojem domačem okolju, jih posneli, transkribirali oziroma napravili fonetično-fonološki zapis, ki smo

Prispevek je bil predstavljen na simpoziju *Slavistika v prostoru Alpe-Jadran: metode raziskovanja slovenskih narečij / Slavistik im Alpe-Adria-Raum: Methoden der slowenischen Dialektforschung* 29. oktobra 2015 na Univerzi Alpe-Adria v Celovcu v okviru praznovanja štiridesetletnice slavistike na tej univerzi.

- 1 Predmet se kot notranji izbirni predmet izvaja na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, študijski program Slovenistika (za 1. letnik), Slovenistika – dvopredmetni (za 3. letnik) ter kot zunanji izbirni predmet. Izvajalki sta red. prof. dr. Vera Smole in asist. dr. Mojca Horvat.
- 2 Besedila smo pridobili s pomočjo predloge v knjižnem jeziku (gl. priložo) tako, da smo jo prevedli v domači krajevni govor. Dobili smo kratka in neposredno primerljiva narečna besedila z veliko narečnimi posebnostmi.

ga glasoslovno, oblikoslovno in leksično analizirali.³ Projekt smo izvajali v sodelovanju s študenti slavistike Univerze v Celovcu, ki so se skupaj z mentorico⁴ udeležili tudi predstavitev naših seminarskih nalog v Ljubljani. Avtorici prispevka sva strnjene izsledke raziskovanja študentov ljubljanske Slovenistike predstavili na dialektološkem simpoziju v Celovcu, kjer so rezultate svojega dela prav tako predstavili celovski študentje.

V okviru predmeta Slovenska narečja je nastalo okrog dvajset posnetkov in zapisov omenjenega besedila. Vsak študent je najprej analiziral svoj govor, in sicer po jezikovnih ravninah primerjalno s knjižnim jezikom, nato pa smo v oblikovanih skupinah izsledke analiz primerjali v narečnih govorih znotraj ene narečne skupine, pozneje pa še z izsledki iz ene izmed drugih narečnih skupin. V pričujočem prispevku, ki predstavlja pregled raziskovanja študentov ljubljanske Slovenistike, sva se avtorici omejili le na predstavitev besedil in analizo govorov, ki spadajo v primorsko in dolensko narečno skupino, saj vanju sodita tudi najina krajevna govora in sta nama zato najbližji. Skupni pregled in primerjave značilnosti znotraj narečnih skupin sva naredili na podlagi posnetka, transkribiranega zapisa in analiz govorov,⁵ ki so jih pripravile Katarina Gomboc (Sovodnje), Mateja Bilavčič (Lokve), Maja Kos (Borovnica), Špela Zupančič (Ambrus), Nuša Fabjan (Globočdol) in Vera Smole (Šentrupert). Analiza gradiva ni popolna, ker je v dobljenih besedilih zaradi velikega obsega od knjižnega jezika razlikujočih se pojavov in časovne omejitve vsako leto omejena na določeno vrsto pojavov. Ker so v letu pred nami študentje v svojih besedilih obravnavali naglasne in samoglasniške pojave, smo mi nadaljevali s soglasniškimi in tistimi z drugih jezikovnih ravnin. Zato so v prispevku iz glasoslovne analize predstavljeni le narečni soglasniški pojavi, pri oblikoslovju je poudarek na stanju dvojine in srednjega spola ter na tvorbi ponavljalnih glagolov; izpostavljeno je tudi zanimivejše besedje.

1 PRIMORSKA NAREČNA SKUPINA (SOVODNJE, LOKEV)

Krajevni govor Sovodenj, ki spada v kraško narečje, je raziskovala Katarina Gomboc. Njena informatorka (ženska, 45 let, ekonomistka) že od rojstva živi v Sovodnjah, v slovenski družini, kjer so vedno govorili slovensko. Z možem Italijanom se sicer pogovarja predvsem italijansko, z otroki slovensko, na delovnem mestu pa uporablja italijanščino. Mateja Bilavčič je analizirala krajevni govor Lokve, ki spada v notranjsko narečje. Njen informator (Boris Čok, 65 let, po poklicu trgovski poslovođa, tudi lokalni turistični vodnik in proučevalec kulturne

3 Večina od nas se je prvič srečala tako s terenskim delom, fonetično-fonološkim zapisovanjem oz. nacionalno transkripcijo za zapis slovenskih narečnih besedil in računalniškim orodjem zanj kot tudi z obravnavo narečnih besedil.

4 Mentorica in glavna organizatorica simpozija je bila asist. prof. dr. Herta Maurer-Lausegger.

5 Tako zapis kot analizo posameznega govora sta mentorici pred primerjavo pregledali in popravili.

krajine, avtor knjige *V siju mesečine* s slovarjem lokavskega in preloškega govora, 2012) je najprej pisno prevedel predlogo iz knjižnega jezika v narečni govor, pozneje pa sta skupaj z raziskovalko napisano dvakrat posnela; raziskovalka je za analizo izbrala boljši posnetek.

1.1 Besedili

Sovodnje

'Diēla pom'la:di 'pə:r-nəs⁶ do'ma:. 'Na:ša stara-'xi:ša je na s'riēdi 'ma:jxne vā'si:. Sp'riēdej 'i:ma 'və:rt zə zələn'ja:vu, 'za:dej pej sadoṽ'ja:k. 'Və:rt 'di:ra moja-'no:na, an 'ja:s ji po'ma:γam. P'rēj ku je 'zə:čnila 'zi:ma, je 'ta:ta preu'ro:ṽ ən po'y'no:ju 'və:rt. Z'dēj pej smo nər'di:li 'kua:dre ən s'ja:li so'la:tu, 'je:drik, ko'riēne, kole'ra:bu, kə'du:mərjə, 'pe:teršīl ən smo sa'di:li 'čje:snik, č'e'bu:lu, ša'lo:tku, 'fə:žu ən γ'rə:x. 'I:mamo tudi γ're:du, 'ki:r 'i:məmo 'ruože. 'Kə:dər smo 'ja:s in 'no:na u 'və:rtu, su 'no:na an b'rət u sadoṽ'ja:ku. Tudi nīm-d'viēm je 'mo:γu po'ma:γat 'ta:ta, zə'tu:ə kər za obrə'za:vət ən 'ža:γat 've:je na 'ti:stix s'ta:rix d'riēvax se je t'riēba sp'la:zit vi'so:ko na 'lo:jtrax. 'Pu:le pej su si 'no:na ən b'rət 'sa:mi pospra:ṽli f'ra:ske ən poγ'ra:bli kər'ti:ne. Dṽosti-'bṽo:tuṽ γ'la:dijo 'ti:če, kə 'diēlajo γ'nierzda na s'ta:rəm x'ra:stu, 'ma:lo bol p'ru:č ot 'ni:ve, k'ji:r je sadoṽ'ja:k pej p'ri:dejo 'lo:vīt mu'-ši:ce, po'bi:rat 'čiešne, ən 'pi:t 'u:du pər s'ta:rmu 'pə:ču. O'ku:əli 'pə:ča 'ra:ste 'liēp 'riēγrət, kə se bo x'ma:li spre'me:nu, ta'ku:ə də z ru'mje:nix 'ruoš bodo 'xma:li 'ra:ta-le 'pi:xəlce. Z'dēj γa 'jə:s ən 'ma:ma na'bi:ramo an γa 'jiēmo ṽ so'la:ti. Po'liēti, 'kə:dər je 'tu:oplo, jəs 'pi:jem 'ra:da 'ki:səlcu, də mi po'sa: 'ža:ja. U sadoṽ'ja:ku 'i:mamo z'γu:ədnu 'ja:pku 'a:n še-n par d'ru:γix, en par x'ru:šk, enu 'čiešnu, 'vi:šnu, b'riēskvu, domače 'čiešpe ən 'tu:di 'ri:bes ən 'liēšnike. 'Fi:h pej 'pə:r-nəs 'ni:mamo. 'E:na 'də:rva je 'sə:du že 'no:na, 'dru:γa pej 'ta:ta. Tuj 'ja:st ən moj-b'rət 'i:mamo ṽ'sa:k svoje dre'vu:ə. ṽ'sa:ko 'liēto po'zi:mi 'ča:kam, da p'ri:de 'pu:əmlat.

Lokev

'Na:ša š'ta:ra 'ši:ša stā'ji: na s'rē:di 'ma:jxne vā'si:. Pred 'nuo je 'və:rt səz ze-le'na:ṽo, ṽə'zāt pej 'sa:dnu d'rē:ṽje. 'Və:rt səz ze-le'na:ṽo obde'la:va 'no:na, jəs jəj pej pə'ma:γam. 'ṽa:če jə 'və:rt v're: pred 'zi:mṽo pre'bədloṽ jə pəγ'nuoju z'dəj pej s'mṽo: nər'di:la še 'li:əxce jən pəs'ja:la sa'la:to, 'rje:dəč, 'mi:rne, kəra'va:de, 'čy:mərce, pətər'si:l jən pəs'di:li 'čje:sən, č'e'by:to, ša'luotkuo, 'fə:žy jən γ'rəx. 'Jēməmo 'ty:di 'li:əxcu, 'ka:mər 'se:jemṽo 'ruošce. 'Ku:-smṽo z 'no:na ṽ-və:rti, sṽo 'no:nu jən b'rət pər 'sa:dji. 'Ty:di 'nuo jə, 'ty:di 'nuo jə 'mṽ:γu po'ma:γat 'ṽa:če ṽob'rē:zāt, pər ṽob'rē'za:vāni 'vēj jin s'ta:rmi d'rē:ṽji jē t'rē:ba p'le:zāt vi'sṽo:ku pa 'lu:jtrax. 'Pu:li pej sta 'sa:ma sp'ra:ṽla 'vēj jən d'ra:če jən pəγ'ra:bla kər'ti:ne. 'Dṽo:sti 'bṽo:tuṽ ṽopə'za:vajo 'ti:če, ku 'nāj'ra:jši γ'nē:zdəjo na s'ta:rmi x'ra:sti t'am 'ma:tu bəl 'de:ləč

6 Vežaj pišemo med besedama, od katerih prva ni običajna naslonka (npr. *stara-'xi:ša*, *moja-'no:na*), med naslonsko in naglašeno besedo, ko naslonska dobi naglas (*pə:r-nəs*), in ko se dve naslonki povežeta v eno (*še-n*).

proč pər 'hi:vi, u 'sa:djem d'rɛ:uju pəj p'ri:dejuo uod'ya:ŋat mər'če:s, uo'bi:rət č'rɛ:šne jən pət 'ua:duo x s'ta:ri š'ti:ərni. O'ku:li ne 'ra:se 'lɛ:p 'ja:jčnjɪk jən buo səz rəmje:nmi c've:ti x'ma:li na'ri:ədu 'ly:čce, 'zɛj pej 'ya: səz 'ma:mo uo'bi:ərəmuo, da ya 'jɛ:mo u sɤ'la:ti. U 'ua:rčəx pə'lɛ:tnəx d'ni:əvəx pej se 'rət uod'žɛ:jəm s 'ci:slo 'ua:duo. Ma pej 'jə:məmuo mɛt 'sa:dnəm d'rɛ:ujəm ano z'ɣu:dño 'ja:blanuo jən vəc d'ru:jjɪx, 'puo:li šə 'kəšnu f'ru:škuo pəj 'čɛ:šño, 'vi:šño, b'rɛ:sku, dɤ'ma:ce s'li:ve, 'ty:di jɛ'va:nsku ɣ'ru:əzdje jən 'lɛ:šniće. 'Fi:h pej pər-nəs 'nɛ:məmuo. 'Kəšnu d'rɛ:uje jə pə'sədu v're: 'mu:j 'no:nu, 'kəšnu pej 'ua:ce. 'Ty:di mid'va: səz b'ra:təm 'jəməmuo u'sa:k s'vu:j d'rɛ:u. V're: pə'zi:mi u'sa:ku 'lɛ:tu 'ku:mɛj 'ča:kəm 'pu:mɫət.

1.2 Soglasniški pojavi

V govoru Sovodenj se *nj* in *lj* izgovorjata mehko (Ted. ali mn.: 'hi:ve, 'čiešne, 'zɣu:ədnu 'ja:pku, 'čiešnu Ted., 'vi:šnu Ted.; 'pe:teršiɫ), *nj* v ne povsem domačih besedah tudi *nj* (və:rt zə zələn'ja:vu, sadoyn'ja:k); v lokavskem govoru ohrani mehkost *nj*, ne pa tudi *lj* (ano z'ɣu:dño 'ja:blanuo, 'čɛ:šño, 'vi:šño in tudi 'vərt səz zele'ha:uo; pətər'si:l). Le v lokavskem govoru se zvočnik *l* pred zadnjimi samoglasniki izgovarja trdo (obde'la:va, ša'huotkuo Ted., 'ma:lu, u sɤ'la:ti Med., 'pu:mɫət) in ima v vzglasju pred oslabelim sprednjim samoglasnikom *i* protetični *j* (jən 'in', 'jəməmo 'imamo', jɛ'va:nsku ɣ'ru:əzdje 'ivanjsko grozdje, ribez'), pred zadnjim samoglasnikom *o* pa včasih *u* (uə'za:t 'odzad', pər uobrɛ'za:vaɲi, uo'bi:ərəmuo, toda obde'la:va, o'ku:li). Oba govora imata za *g* mehkonebni zvoneči pripornik *ɣ*, -*h* (sov.: po'ma:ɣam, ɣ'rə:x, 'fi:h Rmn.; lok.: pə'ma:ɣam, ɣ'rəx, 'fi:h Rmn.), lokavski pa pred sprednjimi samoglasniki *h* omehča v *š* ('ši:ša), *g* v *j* (d'ru:jjɪx), *k* pa v *č* ('čy:mərce, s 'ci:slo 'ua:duo, 'lɛ:šniće Tmn.). V lokavskem govoru se tudi *č* večkrat izgovarja mehko ('ua:ce, čɛ'by:lo Ted., u 'ua:rčəx 'vročih' Tmn., več, dɤ'ma:ce Tmn.). Oba govora poznata premene po zvonečnosti in *pt*- v *t*- ('ti:če Tmn.), lokavski govor pa še naslednje spremembe soglasniških skupin: *dz* v *z* (uə'za:t 'odzad'), *km*- v *xm*- (x'ma:li), *hr*- v *fr*- (f'ru:škuo Ted.) in *st* v *št* (š'ta:ra).

1.3 Oblikoslovni pojavi

Pri analizi oblikoslovja smo se študentje osredotočili predvsem na ohranjenost dvojine pri moškem in ženskem spolu, ohranjenost srednjega spola ali morebitni prehod v moški oziroma ženski spol v ednini in množini ter na tvorbo ponavljalnih glagolov, saj nam to nudi besedilo. Pojave, ki sva jih avtorici prispevka zasledili v krajevnih govorih primorske narečne skupine, prikazuje v preglednici 1.

1.3.1 Dvojina

Glagolska dvojina se je v kraškem govoru Sovodenj popolnoma pomnožinila, v notranjskem govoru Lokve pa se je ohranila v moškem deležniku na -*l*, ne pa tudi v pomožniku za 1. os. (s'muo: nɔr'di:la), vendar v pomožniku za 3. os. (sta 'sa:ma sp'ra:ula), kjer jo morda ohranja os. zaim. *sama*, ki dvojino enako ohranja kot os. zaim. *midva*.

Preglednica 1

	Sovodnje	Lokev
Dvojina	Dv. m. sp., sed.: <i>su 'no: no ən b'rə:t, γ'la: djo 'gledatə 'ti: čə, 'ja: st ən mo: j-b'rə:t 'i: mamo.</i> Dv. m. sp., pret.: <i>su si 'sa: mi po: sp'rə: yli.</i> Dv. ž. sp., sed.: <i>smo 'ja: s in 'no: na, 'jə: s ən 'ma: ma na'bi: ramo.</i>	Dv. m. sp., sed.: <i>syo 'no: nu jən b'rət, yopq'za: vajo, mid'va: səs b'ra: tgm 'jə mamyo.</i> Dv. m. sp., pret.: <i>s'myo: ngr'di: la, sta 'sa: ma sp'ra: yla /./ pgy'ra: bla.</i> Dv. ž. sp., sed.: <i>'ku: smyo z 'no: no, səs 'ma: mo yə'bi: əgmyo.</i>
Srednji spol	Ed.: <i>'i: mamo y'sa: k 'so: je dre'vu: ə, y'sa: ko 'liəto.</i> Mn.: <i>na 'ti: stix s'ta: rix d'riəvax.</i>	Ed.: <i>'lɛ: tu, 'kəšnu d'rɛ: yje.</i> Mn.: /
Tvorba ponavljalnih glagolov	<i>obrə'za: vat – obrə'za: vam</i>	<i>obde'la: vat – obde'la: vam, yopq'za: vat – yopq'za: vam</i>

1.3.2 Srednji spol

Srednji spol kraškega govora Sovodenj je v ednini ohranjen, v množini pa primer kaže, da je prešel v ženski spol. V notranjskem lokavskem govoru je srednji spol zagotovo ohranjen v ednini, za stanje v množini pa v besedilu ni primera.

1.3.3 Tvorba ponavljalnih glagolov

Glagoli, ki izražajo ponavljajoče se dejanje, imajo tako v sovodenjskem kot lokavskem govoru posplošeno nedoločniško osnovo tudi v sedanjiški obliki in postanejo glagoli na *-(av)ati* *-(av)am*, za knj. *-ovati* *-ujem*.

2 DOLENJSKA NAREČNA SKUPINA (BOROVNICA, AMBRUS, GLOBOČDOL, ŠENTRUPERT)

Krajevni govor Borovnice, ki spada v dolensko narečje, je raziskovala Maja Kos, njena informatorka je bila starejša domačinka. V dolensko narečje prav tako spada tudi krajevni govor Ambrusa, ki ga je analizirala Špela Zupančič. Njen informator (moški, 51 let, po poklicu kmetijski tehnik, poročen z Gorenjko) je knjižno predlogo besedila sproti prebiral in jo istočasno prevajal v svoj krajevni govor. Besedilo je na ta način najprej dvakrat v celoti predelal, nato pa sta z raziskovalko naredila več posnetkov tekočega govora ter izbrala najbolj avtentičen posnetek. Krajevni govor Globočdola, ki sodi v vzhodnodolensko podnarečje dolenskega narečja, je raziskovala Nuša Fabjan. Sama je knjižno predlogo besedila prevedla in zapisala v svoj krajevni govor ter tako olajšala delo informatorju (moški, 77 let, služboval v Bršljinu, žena iz sosednje vasi Karteljevo), ki je ta zapis najprej prebral, nato pa sta ga skupaj z raziskovalko večkrat posnela ter izbrala najboljši posnetek. V vzhodnodolensko podnarečje spada tudi krajevni govor Šentruperta, ki ga je analizirala Vera Smole. Besedilo je prevedla sama (ženska, 55 let, živi v Ljubljani, sicer pa je govorka in raziskovalka tega govora).

2.1 Besedila

Borovnica

Kugá: sma dé:lal pər nà:s damà: spamlà:t? Ná:še stá:ra bà:jta je stá:la sré:jt mǎ:jxne vasi:. Pred nùo je biu gǎ:jtərc (zelenà:uni vòrt, nov.), za nùo pa saduǎnà:k. Gǎ:jtərc je vabdelvǎ:la stá:ra mǎ:ma, 'jest pa sǎm ji pamagǎ:la. Vǎ:če je žiē pret zǐ:ma preštǐ:xu jǎn pagnù:ju gǎ:jtərc, mǎdvè:ǐ pa svi uriēdle gredǐ:ce jǎn pasǎ:le salà:ta, ra'dəč, kariēnčək, kalerà:ba, kú:mare, petər'səl, čǐé:sǎn jǎn pasà:dle čebù:la, šalò:tka, fižò:u jǎn grà:x. Jǎmé:ǐli svi tut grǐé:da, kjǐer sa rá:sle rùože. 'Kədər svi s stà:ra mǎ:ma dé:ilale u gǎ:jtərce, sta bla vǎ:če jǎn brà:t u saduǎnà:ki. Tut nǐ:ma je mò:gu pomá:gat vǎ:če, se-j tré:ǐba pər vabrezvǎ:jni jǎn vabžəgvǎ:jni plè:ǐzat pa lùojtri. Può:l sta sǎ:ma pasprǎ:ula vè:je jǎn pagrá:bla kǎrtǐ:ne. Duò:skət sta vapazvǎ:la tí:če, kǎ sa nǎ:jraj gnè:ǐzdli na stá:rmu xrà:sti vab nǐ:u, u saduǎnà:k pa sa xadǐ:l pregǎ:jnat vǎ:se jǎn pǐ:t x stá:ri štǐernǐ. Vakù:l je rǎ:su riēgrat, k-je z ərmǐé:nəx cvè:ǐtu xmǎ:l narǐedu lú:čke, mǎdvè:ǐ pa svi ga nabrà:le, da sma ga jé:l u salà:ti. Palé:ǐt, k-je blu vruoče, sǎm se rá:da vadžè:jala s kǐ:səlca. U sadovnà:ki mǎ:ma en zguódən já:buk jǎn 'več drù:gəx, può:l pa še né:ǐki xrù:šk, pa ena čè:ǐšna jǎn ví:šna, bré:ǐsku, damá:če čǐēšpe pa tud rǐ:bəs jǎn lé:ǐšnəke. Fǐ:x pər nà:s nè:ǐmama. É:na drevǐša je pasà:du že stà:r vǎ:če, é:na pa vǎ:če. Tut mǎdvǎ: z brá:tam mǎ:va ʊsà:k svù:j drevù:. Že pazǐ:m ʊsà:k lé:ǐt kù:mi čà:kam pamlà:t.

Ambrus

Spamladá:nska dè:la pər 'nas damà:. Ná:še stá:ra xǐ:še stajǐ: sré:jt mè:jxne vasi:. Pred-jùo je zelenǎ:unə vòrt, azà:t pa sadaunǎ:k. Zelenǎ:unə vòrt abdelù:je s'tara-mǎ:ma, 'jēst ji pa pamá:gam. Á:te sa vòrt že pred zǐ:ma preštǐ:xal in pagnù:j-lē, z'dej sma pa gredǐ:ce uriēdle in pasǐjǎ:le salà:ta, ra'dəč, kariēnčək, kǎ:ule, kú:mare, pətər'səl in pasà:dle čǎ:sǎn, čebù:la, šalò:tka in g'rǎx. Ì:mama pa tud -grǎ:da, na katǐer rá:steje rǎ:zne rùože. Kǎ sva is stà:ra mǎ:ma u zelenǎ:unəm vòrtə, sta s'tar á:te in muj-b'rǎt u saduǎnǎ:kə. 'Tǎm jim muò:ra pamá:gat á:te, 'sej pər abžəgvǎ:njē in abrezvǎ:njē drē:uǎ tá:kmə stá:rmə trē:ba usó:ku lé:ǐst/plè:ǐzat po lù:jtrax, pò:l sta pa sǎ:ma drà:če in vè:je pasprǎ:ula pa kǎrtǐ:ne pregrǎ:bla. Dò:skat apazù:jem tí:če, kǎ nǎ:jraj gnè:ǐzdje na stá:rmə xrà:stə, 'tǎm-mau bəl dǐǎ:leč strǎ:n pər í:u. U saduǎnǎ:k xuódje pa pregǎ:jat mǎrcǐes pa čè:ǐšje abiérat in vò:do 'pət x stá:rə štǐernə. Akù:l jiē pa rá:steje lé:ǐpe škərbi:nke, g-bùoða iz ərmǐǎ:nəx cvetò:u xmǎ:l lú:čke rǎ:tale. Z'dej ga (! regrat) pa iz mǎ:ma nabǐerava, da ga jé:mo u salà:t. Palé:ǐt, k-je ʊruoče, se rá:da adžè:jam is kǐ:səlca. Dərgá:č pa Ì:mamo ʊ saduǎnǎ:kə ana zacǎ:jtna já:blana in 'več drù:gəx. Pò:l pa še né:ǐkej xrù:šk, pa á:na čè:ǐšjē, ví:šjē, bré:ǐsku, damá:če čǐēšple pa tud rǐ:bes in lé:ǐšnəke. Fǐ:k pa pər 'nas nè:ǐmama. Á:na dərviēša sa že s'tar á:te pasà:dlə, á:na pa mù:j á:te. Tut mì:dva iz brá:tam Ì:mama ʊsà:k sù:j drəvù:. Že pazǐ:m ʊsà:ku lé:ǐt kù:mej čà:kam spamlà:t.

Globočdol

Pumladá:nska dè:ila pər 'nəs damà:. Ná:še stà:ra xí:še je na sré:jt mè:jxne vasi:. Pret xí:še je zelenjà:vən vò:rt, adzà:t je pa sadaunjà:k. U zelenjà:unəm vò:rtu dè:ila má:ma, 'jəst ji pa pumá:gam. Á:te je vò:rt pret zj:mo preštj:xou in pugnù:ju, z'dej pa smo zrj:xtale že gredj:ce in usejà:le salà:to, ra'dəč, kuričək, kulerà:bo, kù:mare, pətər'səl in pusà:dle čjé:sən, čəbù:lo, šalùò:tko, fižùon in g'rax. Mà:mo tut grjé:do, 'guor rá:stejo rà:zne rùože. Kò:dər smo iz mà:mo u zelenjà:unəm vò:rtu, sta á:te in mù:j b'rət u sadaunjà:ku. Tut nì:ma je mùò:gu pumá:gat á:te, ker je pər obrezvà:nju in obžagvà:nju vè:j na 'təm ta stà:rəm dré:vju tré:ba 'it usà:ku pu lù:jtrax. Puá:l sta pa sá:mədva vè:je in drà:če pusprá:ula in pugrá:bla kərtj:ne. 'Večkrat opazù:jeta tj:če, kə nà:jra:j gnè:zdjo na ta stà:rəm xrà:stu 'təm, má:u bul djá:ləč zdrà:vən nì:ve, u sadounjà:k pa xuòdjo pregà:njat mərčə:s, publiərat čè:šne in pj:t uó:do k ta stà:ri štjèrni. Okù:l štjèrne rá:ste lè:ip riəgrat, kə buo z rumé:njx cvè:itu xmà:l nariədu lé:ipe lù:čke, z'dej ga pa z mà:mo nabiəramo, de ga jé:mo u salà:t. Pulé:t, ku je uralj:na, pa se rá:da adžè:jam s kj:səlco. Mà:mo pa u sadounjà:ku en zguò:dən já:buk in 'več drù:gəx, puá:l pa še né:ikej xrù:šk, pu é:no čè:išno in vj:šno, bré:jsku, dumá:če čjəšple, pa tut rj:bes in lé:išənke. Fj:k pa pər 'nəs nè:jmamo. É:nu dré:uje je pusà:du že s'tər á:ta, é:nu pa á:te. Tut mj:dva z brá:təm mà:ma usà:k svù:j drevù:.. Že puzj:m usà:ku lé:itu kù:mej čà:kam pumlà:t.

Šentrupert (Vesela Gora)

Spumladá:nskje dà:la pər nəs damà:. Ná:šje stà:ra xí:šje stajj: na srá:d anje mǎ:xnje vasi:. Prat juo je vòrt, za juo pa sá:dən vòrt. Na vòrti punavà:t dà:la stà:ra má:ma, jəst ji pa pumá:gam. Á:ta je vòrt šje prat zj:mùo praštj:xau pa pugnù:ju, zděj smùo pa nariədlje šje grǎ:dje/grədiə pa pusjà:lje salà:ta, radəč, ta-rdiəč kurič, kulərà:ubuo, kù:mare, pətaršəl pa pusà:dlje č(j)á:sən, čəbù:la, šalò:tkuo, fežau pa grax. Mǎ:mùo tud ana grǎ:da, na kləri sa/rá:steje vsjè sùortje rùožje. Ku smùo s stà:ra mà:mùo na vòrti, sta stà:r á:ta pa muj brát u sá:dənəm vòrti. Á:ta je mùògu tud jj:ma pumá:gat, sej je trǎ:ba usà:k pu lù:jtrəx plǎ:zat, ku sje abrzù:je pa vǎ:je žà:ga na təm stà:rəm drǎ:vi. Puá:l sta pa samà: pusprá:ula vǎ:je pa frǎ:tje pa šje kərtj:ne pugrá:bla. Vjèčkat gliədeta tj:če. Tj: mà:je gnǎ:zda nǎ:rra:j na anmu stá:rmu xrà:sti, tǎm anmǎ:u buol djá:ləč strǎ:n pər (n)j:u. Na vòrt pa prj:deje gulà:žen pragà:jət, čǎ:šje jǎ:st pa udùo pj:t x ta stà:ri štjèrən. Tam akù:l rá:stje lǎ:p riəgrat, g-buo iz armjá:nəx cvǎ:tu (/cvətu:vu) xmà:l nariədu lù:čkje, zděj pa ga z mà:mùo nabiəramùo za uòlnadga já:st. Pulá:t, ku je uruòčje, pa za žǎ:je rá:da jǎ:m kj:səlca. Dərgà:č mamùo pa na vòrti an ta pərcà:jtən já:buk pa vjèč drù:gəx, puá:(l) pa šje nǎ:kej xrù:šk, pu ana čǎ:šje pa vj:šna, brǎ:sku, čjəšplje, pa tud rj:bəzən pa lǎ:šənkje. Fj:k pa pər nəs nǎ:mamùo. Anje drǎviəsa je pusà:du žje stà:r á:ta, á:nje pa á:ta. Tud mj:dva z brá:təm mà:ma usà:k suj drəvù:.. Usà:k lǎ:t žje puzj:m kù:mej čà:kam, dje buo spumlà:t.

2.2 Soglasniški pojavi

Vsem obravnavanim dolenskim govorom je skupna izguba mehкости *lj* v *l* (bor. *petar'səl*, ambr. *čičšple* Tmn., glob. *čičšple* Tmn., šentr. *čičšplje* Tmn., *uòlnadga* Red.). Več razlik pa je pri *nj*: mehкость se izgubi v vzglasju in za soglasnikom v govoru Borovnice in Globočdola (bor. *vab ní:u* Med., *čičè:šna*, *vi:šna*, glob. *nì:ma* Ddv., *nì:ve* Red., *čè:jšno* Ted., *vì:šno* Ted.), nosnost se v vseh položajih izgubi v govoru Ambrusa in Šentruperta (ambr. *pred-jùo* Med., *pregà:jat*, *akù:l jìe* Red., *čè:jšje*, *vi:šje* Tmn., šentr. *za jùo*, *pragà:jèt*, *čā:šje*, toda v novejši besedi *vì:šna*), kot *jn* sta oba elementa v medsamoglasniškem položaju ohranjena v govoru Borovnice (*pər vabrezvà:jni jən vabžəgvà:jni* Med.), kot *nj* pa v knjižno občutenih besedah v govoru Globočdola (*pər obrezvà:nju in obžəgvà:nju* Med., *pregà:njat*). Le za borovniški govor sta značilna predstavna *j-* (*jən, jəmé:ili svi*) in *v-* (*vá:če, pər vabrezvà:jni jən vabžəgvà:jni* Med., *vab ní:u* Med.). Vsi govori poznajo enake premene po zvonečnosti, kot so v knjižnem jeziku, le borovniški govor ima v izglasju premeno *-g* v *-h* (*fi:h* Rmn.), torej spirantizacijo. Nekatere spremembe soglasniških skupin so skupne vsem govorom; te so: *km-* v *xm-* (bor., ambr., glob., šentr. *xmà:l*), *pt-* v *t-* (bor., ambr. *tí:če*, glob. *tj:če*, šentr. *tj:čje*; vse Tmn.), le v govoru Globočdola pa se v skupino *zr* vrine *-d-* (*zdrà:vən*).

2.3 Oblikoslovni pojavi

Študentje smo se pri analizi oblikoslovja osredotočili predvsem na dvojino in srednji spol, posebnosti pri ponavljalnih glagolih v dolenski narečni skupini ni. Primeri so prikazani v preglednici 2.

2.3.1 Dvojina

V vseh obravnavanih dolenskih govorih je ohranjena le moška dvojina; ženska pa se je večinoma pomnožinila. Le deloma je ohranjena v govoru Borovnice, in sicer v pomožniku, ne pa tudi v preteklem deležniku (*svi urìedle*); posebnost je, da je ženska dvojina pomožnika drugačna od moške, in sicer *svi* : *sva*. Drugače je v govoru Ambrusa, kjer je dvojina ohranjena le v sedanjiku; končnica pomožnega glagola (*sma*) je tu zgolj posledica glasoslovnega pojava akanja, dvojina v pretekliku je prešla v množino.

2.3.2 Srednji spol

Po primerih iz besedil je srednji spol ohranjen v govoru Ambrusa, samo v množini v govorih Borovnice, Ambrusa in Globočdola. Govor Globočdola ima v ednini pri nekaterih besedah srednji spol ohranjen, pri drugih pa je prešel v moškega. V govorih Borovnice in Šentruperta je v ednini srednji spol prešel v celoti v moškega, samo v govoru Šentruperta je srednji spol v množini prešel v ženskega.

Preglednica 2

	Borovnica	Ambrus	Globočdol	Šentrupert
Dvojina	Dv. m. sp., sed.: <i>mædvà: z brá:tam mà:va.</i> Dv. m. sp., pret.: <i>sta bla vá:če jən brà:t, sta sá:ma pasprá:ula jən pagrá:bla, sta vapazvá:la.</i> Dv. ž. sp., pret.: <i>mædvè:ī svi uriēdle [...] pasjā:le, jəmé:īli svi, svi s stā:ra mǎ:ma dé:īlale, mædvè:ī pa svi ga nabrà:le.</i>	Dv. m. sp., sed.: <i>sta s'tqr á:te in muj-b'rgt, mǐ:dva iz brá:tqm ì:mama.</i> Dv. m. sp., pret.: <i>sta sá:ma pasprá:ula [...] pregrá:bla.</i> Dv. ž. sp., sed.: <i>sva is stā:ra mǎ:ma.</i> Dv. ž. sp., pret.: <i>sma 'smo' gredí:ce uriēdle in pasijā:le [...] in pasà:dle.</i>	Dv. m. sp., sed.: <i>sta á:te in mǐ:j b'ræt.</i> Dv. m. sp., pret.: <i>sta sá:mædva pusprá:ula in pugrá:bla, mǐ:dva z brá:təm mǎ:ma.</i> Dv. ž. sp., sed.: <i>smo iz mǎ:mo, z mǎ:mo nabieramo.</i> Dv. ž. sp., pret.: <i>smo zrǐ:xtale in usejā:le.</i>	Dv. m. sp., sed.: <i>sta stā:r á:ta pa muj brát, gliēdata, mǐ:dva z brá:tam mǎ:ma.</i> Dv. m. sp., pret.: <i>sta pa samà: pusprá:ula [...] pugrá:bla.</i> Dv. ž. sp., sed.: <i>smūo s stā:ra mǎ:mūo, z mǎ:mūo nabieramūo.</i> Dv. ž. sp., pret.: <i>smūo pa nariēdlje [...] pusjā:lje [...] pusà:dlje.</i>
Srednji spol	Ed.: <i>en zguóðən já:buk, svù:j drevù:, usà:k lé:īt.</i> Mn.: <i>é:na dreviēsa.</i>	Ed.: <i>sù:j drəvù:, usà:ku lé:īt.</i> Mn.: <i>spamladá:nska dē:la, á:na dərviēsa.</i>	Ed.: <i>en zguó:ðən já:buk, é:nu dré:uje, svù:j dreviù:, usà:ku lé:īt.</i> Mn.: <i>pumladá:nska dē:īla.</i>	Ed.: <i>an ta pərcà:jtən já:buk, suj drəvù:, usà:k lǎ:t.</i> Mn.: <i>spumladá:n- skje dā:la, anje drəviēsa.</i>

Preglednica 3

	Sovodnje	Lokev	Borovnica	Ambrus	Globočdol	Šentrupert
oče	<i>'ta:ta</i>	<i>'ua:če</i>	<i>vá:če</i>	<i>á:te</i>	<i>á:te</i>	<i>á:ta</i>
greda	<i>'kua:dre</i> Tmn.	<i>'li:əxce</i> Tmn.	<i>gredí:ce</i> Tmn.	<i>gredí:ce</i> Tmn.	<i>gredí:ce</i> Tmn.	<i>grá:dje/ gradiē</i> Tmn.
radič	<i>'je:drik</i>	<i>'rje:dəč</i>	<i>ra'dəč</i>	<i>ra'dəč</i>	<i>ra'dəč</i>	<i>radēč</i>
koleraba	<i>kole'ra:bu</i> Ted.	<i>kgra'va:de</i> Tmn.	<i>kalerà:ba</i> Ted.	<i>kà:ule</i> Ted.	<i>kulerà:bo</i> Ted.	<i>kulērà:ubūo</i>
kumare	<i>kə'du:mərje</i> Tmn.	<i>'čy:mərce</i> Tmn.	<i>kú:mare</i> Tmn.	<i>kú:mare</i> Tmn.	<i>ký:mare</i> Tmn.	<i>ký:mare</i> Tmn.
česen	<i>'čje:snik</i>	<i>'čje:sən</i>	<i>čjé:sən</i>	<i>čá:sən</i>	<i>čjé:sən</i>	<i>č(j)á:sən</i>
dračje	<i>f'ra:ske</i> Tmn.	<i>d'ra:čje</i> Tmn.	/	<i>drà:čje</i>	<i>drà:čje</i>	<i>frà:tje</i>
vodnjak	<i>pər 'pə:ču</i>	<i>x š'ti:ərnǐ</i>	<i>x štiernǐ</i>	<i>x štiernə</i>	<i>k štiernǐ</i>	<i>x štiernən</i>
regrat	<i>'riejrat</i>	<i>'ja:jčnǐk</i>	<i>riégmat</i>	<i>škərbǐ:nke</i> Tmn.	<i>riégmat</i>	<i>riégmat</i>
(regratove) lučke	<i>'pi:xəlce</i> Tmn.	<i>'ly:čce</i> Tmn.	<i>lú:čke</i> Tmn.	<i>lú:čke</i> Tmn.	<i>lų:čke</i> Tmn.	<i>lų:čkje</i>
zgodnjo jablano	<i>z'yu:ədnu</i> <i>'ja:pku</i> Ted. ž	<i>ano z'yu:dno</i> <i>'ja:blanūo</i> Ted.	<i>en zguóðən</i> <i>já:buk</i> Ted.	<i>ana zacá:jt- na já:blana</i> Ted.	<i>en zguó:ðən</i> <i>já:buk</i>	<i>an ta</i> <i>pərcà:jtən</i> <i>já:buk</i>

3 LEKSIKA

V preglednici 3 so izpostavljene zanimivejše besede v vseh obravnavanih krajevnih govorih.

4 PRIMERJAVA MED PRIMORSKO IN DOLENJSKO NAREČNO SKUPINO

4.1 Soglasniški pojavi

S primerjavo soglasniških značilnosti govorov primorske in dolenske narečne skupine sva avtorici ugotovili naslednje: izgovor *nj* in *lj*, ki imata v knjižnem jeziku v izglasju in pred soglasnikom mehačani različici (*n'*, *l'*), se v obravnavanih narečnih govorih izgovarja zelo različno: v Sovodnjah v vseh položajih mehko (*ń*, *ľ*), kot *nj* le v novejših besedah; v Lokvi *nj* ohrani, *lj* pa izgubi mehkost (*ń*, *ľ*); v vseh obravnavanih dolenskih govorih *lj* izgubi mehkost (*l*), na izgovor *nj* pa v nekaterih govorih vpliva položaj v besedi, tako da so možne naslednje različice: v Borovnici in Globočdolu *nj* ali izgubi mehkost (*n*) ali se ta uresniči pred *n* (*jn*), v Ambrusu in Šentrupertu pa se izgubi nosnost (*j*). Trdi *l* pred zadnjimi samoglasniki se govori le v primorski Lokvi, protetična/predstavna *j* in *u/v* pa v primorski Lokvi in dolenski Borovnici. Tako primorski kot dolenski govori poznajo premeno po zvenečnosti; razlika je le pri *g*, ki je zaradi spirantizacije v vseh položajih v primorskih govorih izgovorjen priporniško tudi v izglasju (*ɣ* : *-h*); samo v izglasju ima pripornik *-h* namesto *-k* še dolenska Borovnica. Samo primorska Lokev pozna narečno palatalizacijo/mehčanje mehkonebnikov *k g* (*ɣ*) *h* v *č j š* pred sprednjimi samoglasniki in mehek izgovor nekaterih *č/č*. Vsem govorom sta skupni spremembi soglasniških skupin *km-* v *xm-* in *pt-* v *t-*, druge so lastne posamičnim govorom.

4.2 Dvojina

Izguba dvojine v vseh spolih v Sovodnjah in malo ostankov v moškem spolu v Lokvi, popolna izguba ženske dvojine v obeh vzhodnodolenskih govorih, delna izguba v Ambrusu in ohranjena le v Borovnici, celo s posebno, od moške drugačno obliko (razlago gl. v Jakop 2008: 113), potrjuje ugotovitev, da dvojina v slovenskih narečjih slabi pod vplivom romanskih jezikov in hrvaščine (Jakop 2008: 142) ter da dvojinske oblike tudi v naših osrednjih narečjih, kamor spada dolensko narečje, težijo k močnejšemu sovpadanju z množino in se torej izgublajo (Jakop 2008: 19).

4.3 Srednji spol

Srednji spol je v ednini ohranjen v obeh primorskih govorih, v dolenskem Ambrusu in deloma v Globočdolu, v Borovnici in Šentrupertu ter deloma v Globočdolu pa se je maskuliniziral (prešel v moški spol). V množini je ohranjen v dolenskih Borovnici, Ambrusu in Globočdolu, v primorskih Sovodnjah (za Lokev ni podatka)

in (vzhodno)dolenjskem Šentrupertu pa je prišlo do feminizacije (prehoda v ženski spol). To se ujema z Logarjevimi ugotovitvami, da je velik del slovenskih narečij in krajevnih govorov samostalnike srednjega spola v ednini in dvojini maskuliniziral, v množini pa njihovega spola večinoma ni spremenil oz. je ta le po obliki ostal srednji, po občutku govorcev pa je prešel v ženskega. Pojav maskulinizacije sta narekovala glasoslovni razvoj in oblikoslovna analogija, saj so bile razen imenovalnika in tožilnika ednine vse druge sklanjatvene končnice samostalnikov srednjega in moškega spola enake (Logar 1996: 9). Po ugotovitvah Vere Smole se slovenska narečja glede na ohranjenost srednjega spola v ednini delijo na štiri skupine: (1) srednji spol je ohranjen, (2) srednji spol se je maskuliniziral, (3) srednji spol se je feminiziral in (4) nekateri samostalniki ostanejo srednjega spola, drugi se ali ferminizirajo ali maskulinizirajo, možna je tudi feminizacija in maskulinizacija (Smole 2006: 129). V Šentrupertu, kamor sega pojav iz štajerske narečne skupine, je srednji spol v množini feminiziran tudi v Sovodnjah (*na'ti:stix 'sta:rɪx 'driɐvax*), kar pomeni, da prevzame končnice *a*-jevske sklanjatve. Feminizacija nekaterih samostalnikov srednjega spola je dokazana značilnost narečnih skupin ob reki Soči (gre za manjše žarišče tega pojava v primerjavi s koroško, štajersko in panonsko narečno skupino) (Smole 2006: 131).

4.4 Tvorba ponavljalnih glagolov

Posplošeno nedoločniško osnovo tudi k sedanjaškim oblikam ponavljalnih glagolov poznata samo govora primorske narečne skupine.

5 ZAKLJUČEK

S terenskim posnetkom, zapisom in analizo vsebinsko zelo podobnih besedil smo se študentje šele prav zavedeli dejansko velike raznolikosti slovenskih narečnih govorov na vseh jezikovnih ravneh. Projekt in sam predmet Slovenska narečja sta nam predstavljala velik izziv, saj smo se naučili fonetično-fonološkega transkribiranja v pisavi ZRCola in analiziranja krajevnih govorov v primerjavi s knjižnim jezikom. S tem smo si pridobili dragoceno izkušnjo, marsikdo pa tudi večje spoštovanje tako do lastnega kot tudi drugih narečnih govorov. Pri vsem tem pa nam je bilo v čast tudi mednarodno sodelovati s celovškimi študenti.

LITERATURA

- Jakop 2008** = Tjaša Jakop, *Dvojina v slovenskih narečjih*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- Logar 1996** = Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996.
- Smole 2006** = Vera Smole, Lingvogeografska obdelava spola v ednini: samostalniki srednjega spola na -o v slovenskih narečjih, *Slavistična revija* 54 (2006), posebna številka, 125–136.

Priloga: Predloga v knjižnem jeziku**Pomladanska dela pri nas doma*****Sestavila Vera Smole***

Naša stara hiša je/stoji sredi majhne vasi. Pred njo je zelenjavni vrt, za njo pa sadovnjak. Zelenjavni vrt obdeluje babica, jaz pa ji pomagam. Oče je vrt že pred zimo prelopatal in pognojil, zdaj pa sva uredili gredice in posejali solato, radič, korenček, kolerabo, kumare, peteršilj ter posadili česen, čebulo, šalotko, fižol in grah. Imava tudi gredo, na kateri rastejo razne cvetice. Ko/kadar sva z babico v zelenjavnem vrtu, sta dedek in moj brat v sadovnjaku. Tudi njima je moral pomagati oče, saj je pri obrezovanju in obžagovanju vej na tem starem drevju treba plezati visoko po lestvi. Potem pa sta sama veje in dračje pospravila ter pograbila krtine. Večkrat opazujeta ptice, ki najraje gnezdiijo na starem hrastu, tam malo bolj daleč stran pri njivi, v sadovnjak pa prihajajo preganjat mrčes, obirat češnje in pit vodo k staremu vodnjaku. Okrog njega raste lep regrat, ki bo iz rumenih cvetov kmalu naredil lučke, zdaj pa ga z mamο nabirava, da ga jemo v solati. V vročih poletnih dneh pa se rada odžejam s kislico. Sicer pa imamo v sadovnjaku eno zgodnjo jablano in več drugih, potem pa še nekaj hrušk, po eno češnjo in višnjo, breskev, domače slive, pa tudi ribez in lešnike. Fig pa pri nas nimamo. Nekatera drevesa je posadil že dedek, nekatera pa oče. Tudi midva z bratom imava vsak svoje drevo. Že pozimi vsako leto komaj čakam pomladi/na pomlad.

SUMMARY**Some dialect characteristics in selected local Slovenian dialect texts of the Littoral and Lower Carniolan dialect groups**

Field recordings, transcriptions, and analysis of texts very similar in content raised the student authors' awareness of the great diversity of Slovenian local dialects at all linguistic levels. The project and course in Slovenian dialects presented a great challenge to them because they learned how to phonetically transcribe texts and analyze local dialects in comparison with standard Slovenian. This offered them valuable experience, and many of them also developed greater respect for their own subdialects as well as others. It also offered the opportunity to work with students from Klagenfurt.